

Badanie przestępczości gospodarczej Polska 2009

Nadużycia w czasach kryzysu

Metodologia

Piąta edycja światowego badania przestępczości gospodarczej „Global Economic Crime Survey” została przeprowadzona przez PricewaterhouseCoopers w okresie lipiec – listopad 2009 r. Do udziału w naszym badaniu zaprosiliśmy prezesów i członków wyższej kadry zarządzającej. 3037 respondentów z 55 krajów wypełniło internetowy kwestionariusz. Uczestnicy zostali poproszeni o odpowiedź na pytania dotyczące (a) ich spółki oraz (b) kraju, w którym się znajdują.

Proces badawczy zgodny z najwyższymi standardami naukowymi oraz analitycznymi zajął sześć miesięcy. Prace rozpoczęły się od drobiazgowej selekcji pytań przeprowadzonej przez międzynarodowych, interdyscyplinarnych członków Survey Management Board. W dalszej kolejności zespół PwC Survey Team przez kilka tygodni wnikliwie analizował uzyskane dane. Wszystkie wnioski przeszły kilka kontroli pod kątem poprawności metodologicznej przed ich opublikowaniem.

Wprowadzenie

Z ogromną przyjemnością przedstawiamy Państwu wyniki naszego piątego ogólnosiwiatowego badania przestępczości gospodarczej („*Global Economic Crime Survey*”). Badanie z 2009 r. dotyczy oszustw i związanych z nimi zagrożeń w okresie, w którym większość krajów świata boryka się z zapaścią gospodarczą lub co najmniej ze znacznym spowolnieniem, zjawiskami w naszych czasach bezprecedensowymi. W ramach naszego badania przyglądamy się przyczynom popełniania przestępstw gospodarczych oraz analizujemy ich wpływ na podmioty gospodarcze na całym świecie.

Przestępstwa gospodarcze to problem ogólnosiwiatowy. W naszej ankiecie internetowej udział wzięli pracownicy wyższych szczebli z 3037 firm działających w 55 krajach, od Australii aż po Wenezuelę. Respondentom zadano szereg podstawowych pytań dotyczących oszustw, co umożliwiło nam określenie długookresowych trendów. Postawiono również szereg innych pytań dotyczących zagrożeń pojawiających się wraz z kryzysem. 75% respondentów oceniło, że ich firma odnotowała w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy spadek przychodów. Zatem udzielone przez nich odpowiedzi zawierają cenne obserwacje co do rodzajów i prawdopodobnych przyczyn popełniania oszustw w czasach kryzysu.

W tegorocznej edycji skorzystaliśmy z pomocy szkoły biznesu INSEAD odnośnie do zakresu, treści, a następnie interpretacji danych. Dzięki zaangażowaniu INSEAD badanie zyskało nowy wymiar, na czym bardzo zyskał opracowany przez nas raport.

Badaniu z 2009 r. przyświecały przede wszystkim następujące cele:

- ocena postaw przedsiębiorstw wobec przestępstw gospodarczych w obecnych warunkach ekonomicznych, a w szczególności określenie, czy w dobie kryzysu przestępczość gospodarcza nasiliła się bądź wykazuje taką tendencję;
- określenie i zbadanie trendów związanych z przestępczością gospodarczą oraz przyczyn ich powstawania.

Nasze badanie dowodzi, że przestępczość gospodarcza nadal stanowi poważny problem, wywierający negatywny wpływ na polskie przedsiębiorstwa. Pomimo coraz bardziej dynamicznych działań legislacyjnych i wprowadzania przez przedsiębiorstwa w ostatnich latach środków przeciwdziałających oszustwom przestępczość gospodarcza w dalszym ciągu stanowi zagrożenie. W zasadzie spowolnienie gospodarek na całym świecie pociągnęło za sobą wzrost nacisków i bodźców motywujących do popełniania przestępstw.

Nadal poszerzamy swoją wiedzę o oszustwach i ich sprawcach. Dzięki tej wiedzy jesteśmy w stanie określić, jakie cele mogą sobie wytyczyć przedsiębiorstwa, jeżeli chodzi o walkę z oszustwem. Jesteśmy niezmiernie wdzięczni wszystkim respondentom i przedsiębiorstwom, które wzięły udział w badaniu, a bez których nie byłibyśmy w stanie opracować tego raportu. Mamy nadzieję, że informacje te pomogą czytelnikom w nieustającej walce z przestępczością gospodarczą.

Brian O'Brien
PricewaterhouseCoopers
listopad 2009

Ogólny wzrost przestępczości

Według tegorocznego badania, 30% polskich przedsiębiorstw padło w ciągu ostatniego roku ofiarą co najmniej jednego przestępstwa gospodarczego, co prowadzi do wniosku, że w czasach kryzysu przestępczość stanowi istotne zagrożenie. Warto wspomnieć, że w ogólnosięciowym badaniu przestępczości gospodarczej z 2007 r. 43% polskich przedsiębiorstw zgłosiło przypadki oszustw, jednak badanie obejmowało okres dwóch lat. Na podstawie tego współczynnika oraz liczby spraw prowadzonych przez Zespół Forensic w Polsce można stwierdzić, że wzrost liczby przypadków oszustw jest faktem.

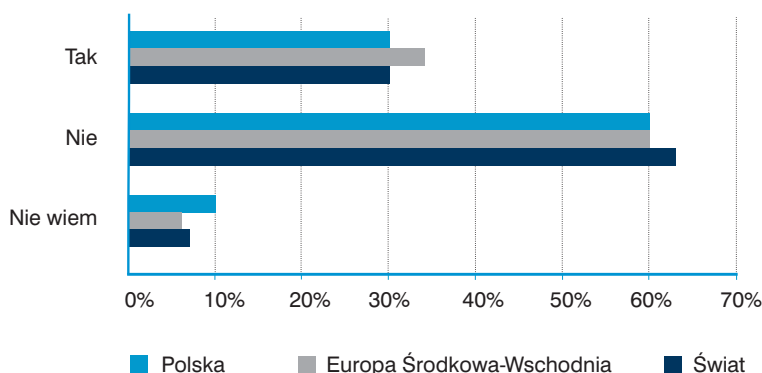
Poziom przestępczości odnotowany przez polskie przedsiębiorstwa był zbliżony do poziomu ogólnosięciowego. Jednocześnie przestępczość gospodarcza w Polsce na przestrzeni ostatniego roku nie była tak nasilona, jak w Europie Środkowo-Wschodniej, która najbardziej ucierpiała na globalnym kryzysie, gdzie ponad 33% przedsiębiorstw uczestniczących w badaniu odnotowało przypadki popełnienia przestępstw. Ponadto kadra kierownicza 10% firm nie była w stanie stwierdzić z całkowitą pewnością, że ich firma nie ucierpiała z powodu jakichkolwiek przestępstw gospodarczych, co wskazuje na dużą możliwość ich wystąpienia.

Zwiększenie liczby przestępstw gospodarczych zgłaszanych przez polskie firmy jest między innymi skutkiem:

- załamania gospodarczego;
- stale rosnącej świadomości problematyki oszustw, a w konsekwencji powszechnego wprowadzania mechanizmów kontrolnych zwiększających wykrywalność;
- pogarszania się wyników finansowych przedsiębiorstw, co prowadzi do uszczelniania mechanizmów kontroli;
- wzrostu presji wywieranej na menedżerów, wynikającej z celów korporacyjnych.

Oprócz wzrostu przestępczości gospodarczej polscy respondenci zwracali uwagę na zatrważającą skalę problemu. 42% przedsiębiorstw, które padły ofiarami tego zjawiska, podało, że przypadków oszustwa w ciągu ostatnich 12 miesięcy było ponad 11. Tyluż respondentów zadeklarowało, że liczba przestępstw wzrosła w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Podobny trend można zaobserwować na całym świecie oraz w Europie Środkowo-Wschodniej, gdzie jednak odsetek przedsiębiorstw mających do czynienia z tak wieloma przypadkami przestępstw był niższy i wyniósł odpowiednio 25% i 20%.

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy miał miejsce przypadek przestępstwa gospodarczego?

Zwiększone ryzyko oszustwa ze względu na ogólnoswiatowe załamanie gospodarcze

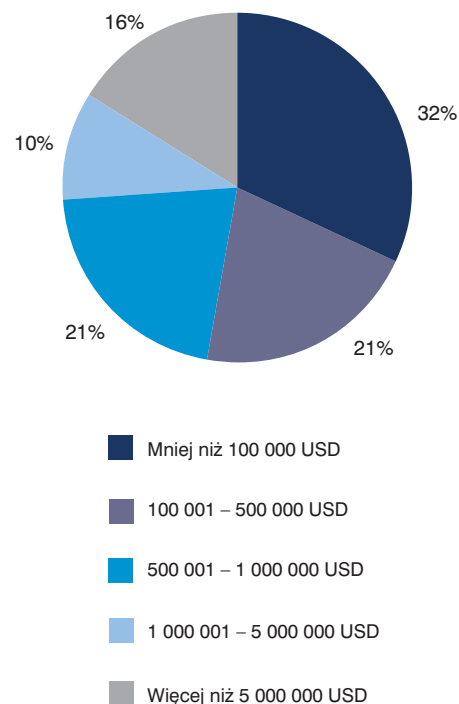
Najbardziej niepokojące jest to, że jedna trzecia przedsiębiorstw uważa, iż ryzyko oszustwa jest większe ze względu na obecną sytuację gospodarczą. Ponad 60% firm wskazuje, że przewiduje wyższe zagrożenie oszustwem ze względu na wzrost nacisków i bodźców motywujących do popełniania przestępstw w tak trudnej sytuacji ekonomicznej. Mimo że przewidywania nie są aż tak złe jak w Europie Środkowo-Wschodniej (70%), przedsiębiorcy powinni uwzględnić fakt, że mogą zetknąć się z większą liczbą oszustw.

Znaczne koszty przestępczości gospodarczej

Odnosząc wyniki do wcześniejszych edycji badania, widzimy, że straty wynikające bezpośrednio z popełnionych przestępstw gospodarczych stale rosną. Choć 1/3 respondentów nadal uważa, że straty poniesione przez ich firmy są niewielkie (poniżej 100 tys. USD), to niemal połowa przedsiębiorstw powinna uznać oszustwa za poważne zagrożenie dla swojej działalności, gdyż wartość strat poniesionych w ich wyniku na przestrzeni ostatnich 12 miesięcy przekroczyła 500 tys. USD. Istotność tego czynnika staje się jeszcze bardziej alarmująca, jeżeli porównamy te dane z wynikami z roku 2007, kiedy wartość strat zgłoszona przez 67% respondentów nie przekroczyła 250 tys. USD. Najwyraźniej polskie firmy są narażone na większe straty niż inne przedsiębiorstwa w regionie Europy Środkowo-Wschodniej czy na całym świecie, gdzie odpowiednio tylko 37% i 27% respondentów oszacowało straty na powyżej pół miliona USD.

Pomimo różnych wartości strat notowanych w poszczególnych krajach i regionach ich wielkość na całym świecie powszechnie rośnie. Prawie połowa polskich respondentów stwierdziła, że koszty związane z oszustwami wzrosły w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy. W Europie Środkowo-Wschodniej i na całym świecie ten odsetek był nieco niższy i wyniósł 43%.

Średnie straty poniesione bezpośrednio w wyniku przestępstw gospodarczych (USD)

Najczęściej popełnianym przestępstwem nadal jest kradzież

Sprzeniewierzenie aktywów było w ostatnich 12 miesiącach najbardziej rozpowszechnionym przestępstwem gospodarczym zarówno w Polsce, jak i na całym świecie. Niemal 53% polskich przedsiębiorstw, które padły ofiarą przestępstw, podało, że miało do czynienia właśnie z kradzieżą. Odsetek tych zdarzeń zgłaszanych przez firmy z Europy Środkowo-Wschodniej był o 6% wyższy, podczas gdy wskaźnik dla całego świata wyniósł 67%. Mimo iż przywłaszczenie mienia jest najpowszechniejszym przestępstwem wobec przedsiębiorstw, zaledwie 14% polskich respondentów twierdzi, że jest to najbardziej dotkliwe przestępstwo, z jakim mieli do czynienia w ostatnim roku.

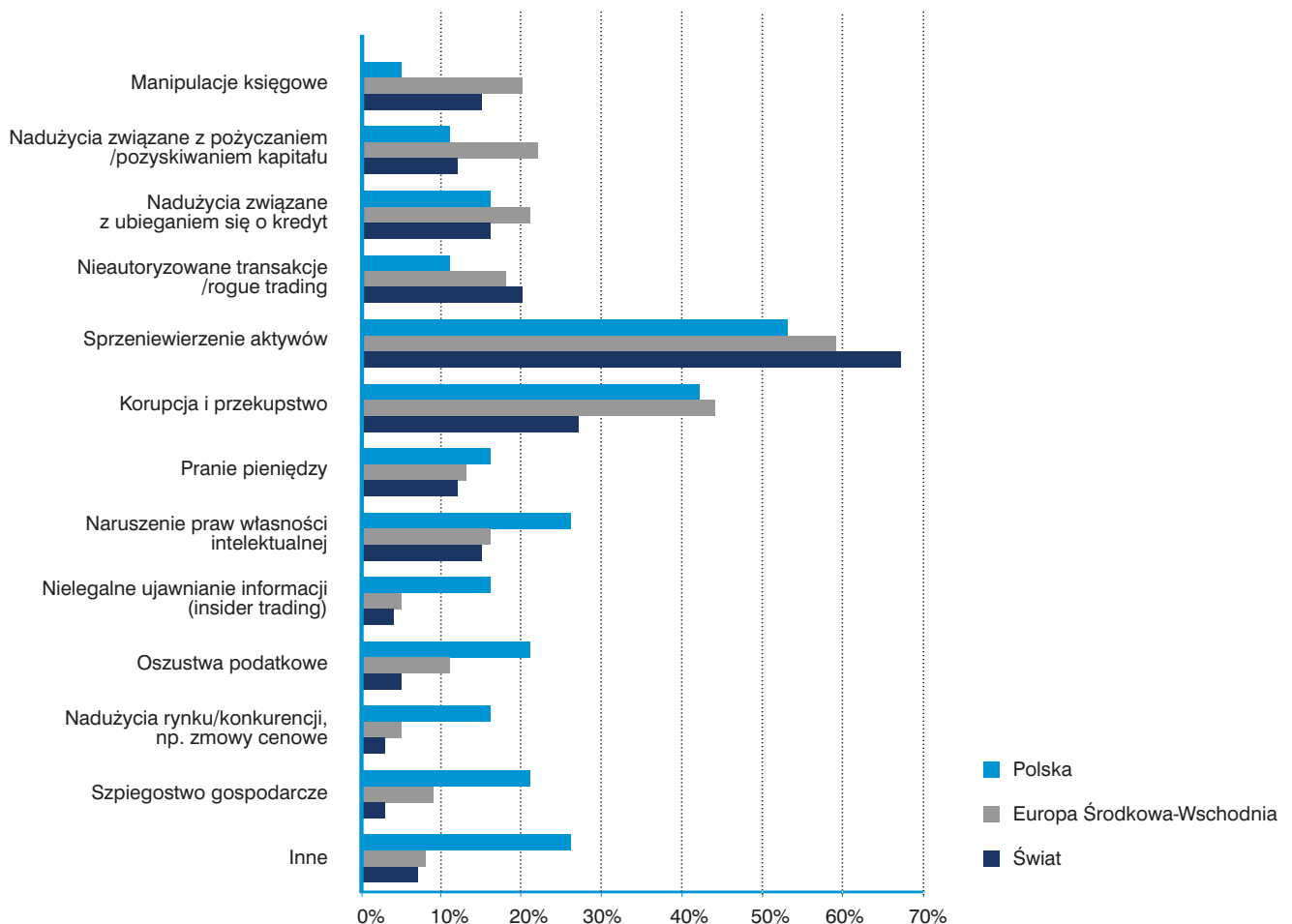
W innych regionach świata odsetek ten był wyższy, choć nie przekroczył 30%. Innymi powszechnie występującymi w Polsce przestępstwami gospodarczymi były przekupstwo i korupcja. Częstość ich występowania w Polsce oraz w Europie Środkowo-Wschodniej (44%) była wyższa niż na całym świecie, gdzie przypadki korupcji odnotowano w 27% przedsiębiorstw. Jednocześnie tylko 14% polskich firm postrzega przekupstwo jako najpoważniejsze oszustwo, z jakim zetknęły się w zeszłym roku. Odsetek jest zatem nieco niższy niż w krajach regionu i na całym świecie, gdzie wyniósł odpowiednio 21% i 15%.

Naruszenie prawa własności intelektualnej to kolejne z przestępstw gospodarczych, odnotowane przez 26% respondentów. Przystępstwo to jest w Polsce znacznie bardziej rozpowszechnione niż w Europie Środkowo-Wschodniej czy na całym świecie, gdzie odsetek wynosi odpowiednio 16% i 15%. Łącząc liczbę wskazań naruszenia własności

intelektualnej ze stosunkowo wysokim odsetkiem polskich firm, które w ostatnich 12 miesiącach miały do czynienia ze szpiegostwem (21%), można wnioskować, iż w Polsce kryzys gospodarczy zaostrzył konkurencję, a w grze rynkowej zaczęto stosować niedozwolone chwyt.

Z drugiej zaś strony oszustwa finansowo-księgowe są w Polsce mniej powszechne niż w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Zaledwie 10% respondentów podało, że miało do czynienia z oszustwami związanymi z zaciąganiem kredytów i pożyczek czy pozyskiwaniem funduszy. W całym regionie natomiast odsetek ten przekroczył 22%. 16% przedsiębiorstw zetknęło się z oszustwami we wnioskach kredytowych. To także mniej niż w całym regionie, gdzie odsetek takich oszustw sięgnął poziomu 21%. Także kreatywna księgowość nie wydaje się stanowić w Polsce problemu, ponieważ ofiarami tego rodzaju oszustwa padło zaledwie 5%

Rodzaje przestępstw odnotowanych w firmach w ciągu ostatnich 12 miesięcy

przedsiębiorstw, natomiast w naszym regionie i na całym świecie z takimi oszustwami do czynienia miało 15–19% przedsiębiorstw. Może to wskazywać na pomijanie zagrożeń księgowych spowodowane koncentracją polskich przedsiębiorstw na innych, bardziej oczywistych przestępstwach. Należy się jednak spodziewać, że w dłuższym okresie odsetek tego rodzaju oszustw dorówna wskaźnikowi światowemu, a polskie przedsiębiorstwa zaczną lepiej przyglądać się swojej sprawozdawczości finansowej.

Mechanizmy wykrywania przestępstw

Powodem, dla którego organizacje utrzymują mechanizmy kontrolne, jest możliwość wykrywania ewentualnych nieprawidłowości, błędów lub niewłaściwego postępowania pracowników i osób trzecich. Kadra kierownicza podejmuje różne działania w celu wykrywania przestępstw. Mogą one być oficjalnie ogłaszane (np. systemy zgłaszania nieprawidłowości typu „whistle blowing”, funkcje kontroli wewnętrznej, procedury antykorupcyjne) lub występować czy ujawniać się na płaszczyźnie nieformalnej (np. w postaci informacji udzielanych przez dostawców czy klientów).

Wśród metod wykrywania najpoważniejszych przestępstw gospodarczych w przedsiębiorstwach respondenci wymieniali przede wszystkim: formalne mechanizmy zgłaszania nieprawidłowości, audyt wewnętrzny, a także doniesienia pochodzące z przedsiębiorstwa i spoza niego, które odpowiadały łącznie za wykrycie niemal 74% przestępstw. Natomiast w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i na całym świecie kategorie te odpowiadały tylko połowie wykrytych przestępstw. Na przykład formalne procedury zapobiegawcze w zakresie zarządzania ryzykiem oszustwa odgrywały w Polsce mniej istotną rolę niż za granicą. Warto nadmienić, że mechanizmy zgłaszania nieprawidłowości stosowane do wykrywania przestępstw zdają się nabierać w Polsce w ostatnich latach na znaczeniu. Wcześniej były negatywnie postrzegane i niewiele przedsiębiorstw deklarowało ich stosowanie.

Lepiej zapobiegać, niż leczyć...

Dla przedsiębiorstw ważne było nie tylko zapewnienie odpowiednich środków zaradczych, ale również regularne przeprowadzanie oceny ryzyka oszustwa, co pomaga zapobiegać przestępstwom gospodarczym. 54% respondentów odpowiedziało, że w zeszłym roku takie oceny przeprowadzono co najmniej raz.

Częstotliwość jej przeprowadzania wzrosła (22% przypadków) lub pozostała na tym samym poziomie (60%) co w ubiegłym roku. Jedynie w 2% przypadków częstotliwość przeprowadzania oceny ryzyka oszustwa zmniejszyła się. W 29% przypadków nie przeprowadzono żadnej oceny.

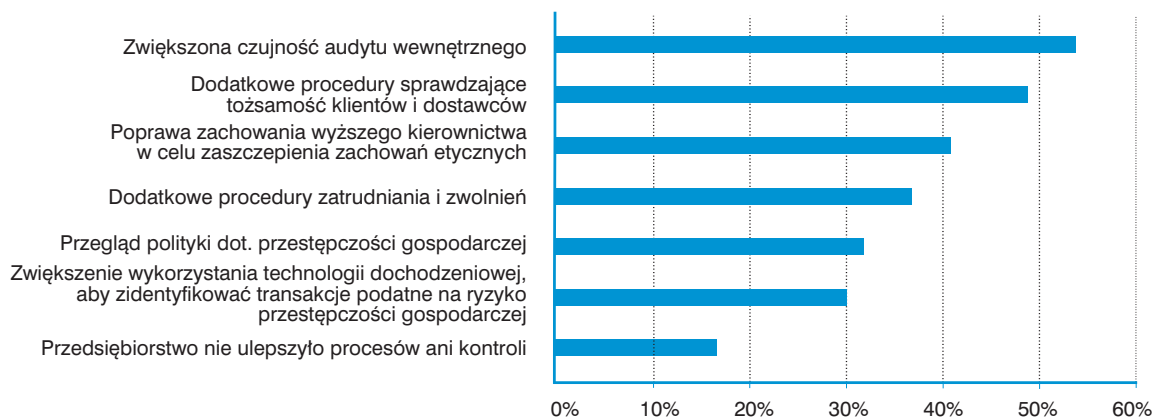
To potwierdza, że przedsiębiorstwa bardzo poważnie podchodzą do kwestii zagrożenia oszustwem i środków zaradczych.

Na przestrzeni ostatnich 12 miesięcy większość przedsiębiorstw udoskonalilo środki zaradcze lub wprowadziło nowe. Zaledwie 18% z nich nie wprowadziło zmian w zakresie przeciwdziałania oszustwom i stosowania środków zaradczych. Do najpowszechniejszych działań należały: zwiększanie nacisku na kontrolę wewnętrzną, o czym poinformowało 54% respondentów, a także wprowadzenie dodatkowych procedur mających na celu sprawdzanie tożsamości klientów i dostawców (co zgłosiło 49% respondentów). Do innych istotnych środków zaradczych należały: wprowadzanie dodatkowych procedur rekrutacyjnych,

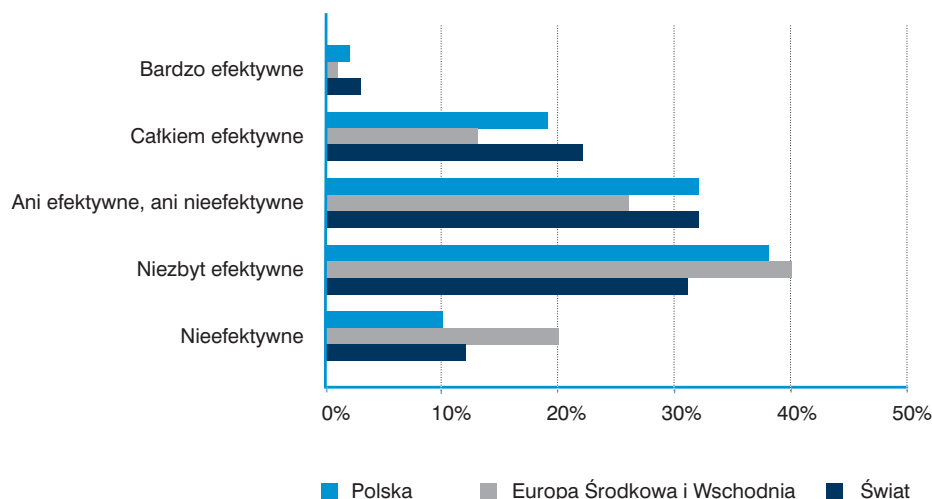
weryfikacja polityki przeciwdziałania oszustwom oraz szersze wykorzystanie technologii dochodzeniowej do wykrywania nieprawidłowych transakcji – każdy z nich został podany przez ponad 30% badanych.

Nasi respondenci uważają, że środki wprowadzane przez organy regulacyjne lub organy ścigania są nieefektywne. Prawie połowa przedsiębiorstw oceniła, że obowiązujące przepisy są nieefektywne lub niezbyt efektywne. Jedynie 21% z nich nie zgadza się z tą opinią.

Najbardziej powszechne metody wykrywania i zapobiegania

Efektywność działań organów regulacyjnych i organów ścigania

Trójkąt oszustwa

Z naszego badania wynika, że 75% przedsiębiorstw doświadczyło w ciągu ostatnich 12 miesięcy niewielkiego lub poważnego pogorszenia się wyników finansowych, a tylko w 16% przedsiębiorstw wyniki stale się poprawiają.

Interesowało nas, jak respondenci postrzegają ryzyko przestępczości gospodarczej w obecnych warunkach gospodarczych. Blisko połowa z nich uważa, że zagrożenie przestępczością gospodarczą jest mniej więcej na tym samym poziomie, ale jedna trzecia uważa, że ryzyko wzrosło. Ponad 60% firm wskazało, że większe ryzyko wynika z większej presji i motywacji do popełniania oszustw w trudnych warunkach ekonomicznych.

Wśród tych nacisków i bodźców niektóre zdają się istotniejsze, a mianowicie:

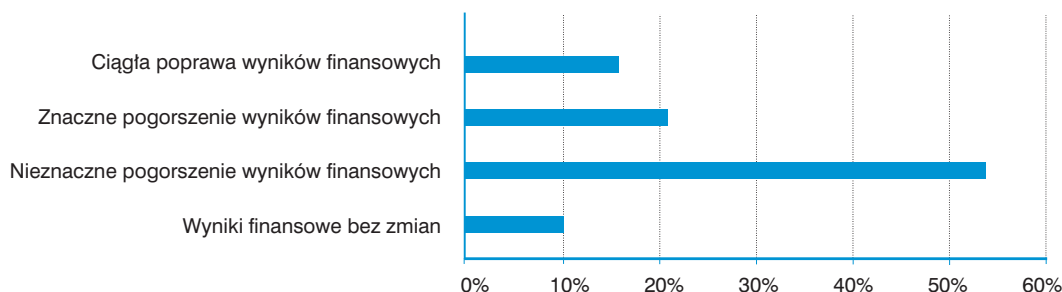
- większe trudności z realizacją planów,
- obawa przed utratą pracy,
- chęć osiągnięcia zakładanych wyników w celu zdobycia premii,
- presja na szczeblu korporacyjnym na utrzymanie wyników finansowych, co jest konieczne w celu finansowania długu zaciągniętego u pożyczko- i kredytodawców.

Jednocześnie w miarę cięcia kosztów i ujawniania się luk w systemie kontroli pojawia się więcej możliwości popełniania oszustw. Przyczyną są głównie redukcje kadrowe, powodujące zmniejszanie zasobów kontroli wewnętrznej, a ponadto działania zarządów firm koncentrujące się bardziej na przetrwaniu przedsiębiorstwa niż na systemach kontroli.

W ocenie respondentów sprawcy oszustw nadal kierują się tymi samymi motywami, które wskazywano w poprzednich badaniach:

- chcą utrzymać dotychczasowy poziom życia,
- „inni tak robią, więc jest to w porządku”,
- premie uzyskiwane przez osoby dobrze zarabiające postrzegane są jako niesprawiedliwość,
- w przypadku podejrzenia o popełnienie oszustwa organizacja nie zajmuje się dostatecznie dobrze tym problemem.

Kondycja finansowa przedsiębiorstw w ostatnich 12 miesiącach

Podsumowanie

W tegorocznej edycji badania przestępczości stwierdzono bardzo silną korelację między przestępczością gospodarczą a globalnym otoczeniem ekonomicznym. Choć polskie przedsiębiorstwa w mniejszym stopniu odczuwają skutki ogólnoświatowego kryzysu ekonomicznego, nie uniknęły bardziej intensywnej ataków ze strony oszustów. Polskie firmy mają do czynienia z większą liczbą oszustw, wskutek czego ponoszą wyższe straty wynikające bezpośrednio

z przestępczości gospodarczej, niż miało to miejsce przed dwoma laty. Ponieważ w czasach kryzysu oczywistą strategią staje się walka o przetrwanie, decydenci nie powinni umniejszać wagi kontroli oraz działań związanych z zarządzaniem ryzykiem oszustwa. Nawet spore inwestycje w takie mechanizmy kosztują bowiem mniej niż ewentualne straty, jakie może ponieść przedsiębiorstwo wskutek oszustw. Kadra zarządzająca powinna natomiast zadać sobie pytanie, czy w dobie kryzysu firmę stać na ryzyko oszustwa.

Kontakt:

Brian O'Brien

Partner
Forensic Services
tel.: +48 (22) 523 4485
brian.obrien@pl.pwc.com

Marcin Kossowski

Starszy menedżer
Forensic Services
tel.: +48 (22) 523 4201
marcin.kossowski@pl.pwc.com

Marcin Klimczak

Starszy menedżer
Forensic Services
tel.: +48 (22) 523 4087
marcin.klimczak@pl.pwc.com

www.pwc.com/pl/investigations